

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij HRVATSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

Tijana Gvozdrenović

Kontaktne jezici

Završni rad

Mentor: izv.prof. dr. sc. Branko Kuna

Osijek, 2012.

Sažetak:

Uz određenje pojma kontaktni jezici i navođenje kriterija za njihovu podjelu, težište je rada na opisivanju dviju pojava vrsta: pidžin jezicima i kreolskim jezicima. Pidžinizacija kao postupak nastanka novoga jezika posebno je zanimljiva za taj fenomen. Druga vrsta kontaktnih jezika – kreolski jezici – znatno je proširenija i poznatija te se u radu tumače pojmove u vezi s njima, poput kreolizacije, dekreolizacije, polukreolskih jezika, a navodi se i genetska tipologija kreolskih jezika. Na kraju je rada predložena svojevrsna inačica kontaktnog jezika koji se govorio na područja grada Osijeka u 19. stoljeću – esekerskom govoru nastalom na temeljima njemačkoga jezika s primjesama ponajprije hrvatskoga, mađarskoga i srpskoga jezika.

Ključne riječi: kontaktni jezici, pidžin, pidžinizacija, lingua franca, kreolski, kreolizacija, dekreolizacija, esekerski govor

1. Uvod

Kontaktne su jezici izrasli iz obične komunikacijske prakse između govornika različitih prirodnih jezika, čije se karakteristike u određenim varijabilnim omjerima, stapaju u novi jezik (Matasović, 2001:145). Ponekad takav jezik preuzima mjesto autohtonog jezika i postaje materinski jezik većeg broja ljudi. Nastali su na područjima gdje su kolonizatori nailazili na nepoznate jezike. Postoje dvije vrste kontaktnih jezika:

1. Pidžin jezici nastaju iz potrebe da se komunicira, ali ti jezici ne postaju materinski. Pidžin je opći naziv za jezike koji se ne uče kao materinski, ali to je i naziv za jezik nastao miješanjem kineskog i engleskog jezika.
2. Kreolski jezici jesu oni koji se uče kao materinski. Prošireni su osobito u mnogim primorskim krajevima, a najpoznatiji su francuski kreolski (na Antilima, mješavina francuskog i crnačkih jezika, danas materinski jezik većine stanovnika Haitija). Ponekad je naziv kreolski sinonim za sve kontaktne jezike. *Pidgin-english* (englesko-kineska mješavina u kineskim lukama), *sabir* ili *lingua franca*, danas gotovo nestao jezik mediteranskih luka, nastao je na temelju talijanskog, francuskog, španjolskog, grčkog i arapskog jezika; naziv *lingua franca* danas označuje i bilo koji trgovački kontaktni jezik.

2. Pidžin jezici

Pidžin je jezik koji se stvara u novonastalim okolnostima dodira više od dviju skupina govornika različitih, međusobno nerazumljivih jezika. Budući da se koristi u specifičnom i ograničenoj vrsti kontakta, jezik razvija, bar u početku, samo funkciju osnovnog sporazumijevanja. On je kao takav svim govornicima strani jezik, što među ostalim znači da se mora učiti i da neki njime vladaju bolje, a neki lošije (Crystal, 2002: 336). Leksik se obično temelji na jeziku socijalno ili ekonomski dominantnije skupine. Za razliku od početne faze predpidžina (*jargon*), u pidžinu već možemo prepoznati određenu strukturiranost jezičnih elemenata. Pidžin je jezik vrlo sužene gramatike i uska vokabulara, a razumljivost je potpuno ovisna o kontekstu. Ovisno o načinu na koji se mijenjaju socijalne okolnosti, pidžin s vremenom može izaći iz uporabe, a postoji i mogućnost da se stabilizira, odnosno stekne širu funkcionalnu domenu, razvijajući pritom strukturu i vokabular. Ako dobije izvorne govornike čitave jedne jezične zajednice, pidžin postaje kreolski jezik. Kreolski jezici kodificiraju sve ono što i drugi prirodni jezici kodificiraju u gramatici i rječniku i imaju sve uobičajene jezične funkcije.

2.1. Pidžinizacija

Proces u kojem jezik postaje podložan pojednostavnjivanju, reduciranju i interferenciji u govoru neizvornih govornika naziva se *pidžinizacijom* (Trudgill, 2000: 2007). Pidžinizacija može biti neprimjetna (primjerice, ako engleskim jezikom govore njemački i švedski govornik, koji su engleski jezik učili u školi). S druge strane, kada je poučavanje jezika slabije razvijeno ili potpuno nerazvijeno, pidžinizacija može biti puno uočljivija, a kada se učenje odvija samo u isprekidanim i ograničenim dodirima, može biti iznimno značajna.

Pidžin je, dakle, *lingua franca* bez izvornih govornika. On je materinski jezik *nikomu*, ali je unatoč tomu glavno sredstvo komunikacije milijuna ljudi te glavni izvor zanimanja mnogih sociolingvista i stručnjaka za poredbeno jezikoslovlje.

2.2. Nastanak pidžina

Pidžin jezici nastaju na više načina:

- a) pri trgovini, primjerice u mediteranskim lukama gdje su se susretali govornici romanskih jezika, grčkoga, arapskoga, turskoga i drugih jezika.
- b) u slučajevima kada jedna skupina ljudi biva porobljena od druge koja govori drugim jezikom, takva je situacija nastala među crncima koji su dovedeni na plantaže Jamajke i drugih karipskih otoka.
- c) ako skupine ljudi koji govore različitim jezicima bivaju dovedene u okolinu u kojoj moraju komunicirati, poput najamnih radnika, dovedenih iz raznih zemalja na plantaže pacifičkih otoka ili stranih radnika u poslijeratnoj Njemačkoj.

U takvim situacijama ljudi počinju upotrebljavati pojednostavnjen oblik nekog jezika kojim ne ovladavaju potpuno, ali se njime služe u svakodnevnoj komunikaciji.

2.3. Razvoj pidžina

Kronološki gledano, pidžin se razvija od „normalnog“ jezika

pojednostavnjivanjem, reduciranjem, interferencijom ili miješanjem, materinskog jezika te jezika novopridošlih ljudi. Inače, u ranom razvoju pidžina, kada se naziva predpidžinom, on se koristi samo za trgovanje ili u drugoj ograničenoj vrsti društvene situacije. (Kada su kontakti učestaliji, vjerojatnije je da će doći do potpunijeg učenja drugog jezika).

Pravi pidžin najvjerojatnije će se razviti u kontaktnim situacijama ograničenog tipa u kojima sudjeluju tri ili više jezičnih skupina: „dominantan“ jezik i bar dva „nedominantna“ jezika (Trudgill, 2000: 208). Ako je kontakt između govornika dominantnog s govornicima nedominantnog jezika sveden na minimum, a nepotpuno naučen dominantni jezik rabi se kao *lingua franca* u nedominantnim skupinama, teško je odrediti kako nastaje pidžin. Tijekom vremena, predpidžin, koji se koristi kao *lingua franca*, dobit će strukturu i uporabnu normu koju će svi prihvatiti. Zbog pojave koju sociolingvisti nazivaju fokusiranjem, dobit će ustaljeni oblik koji jezikoslovci mogu opisati i pisati gramatike o njemu. Nastali pidžin razlikuje se od pidžiniziranih oblika jezika, koji se razlikuju u različitim razdobljima i kod različitih govornika.

Dakle, pidžini nastaju kao rezultat dodira dviju društvenih skupina nejednakog statusa ili prestiža. Jezik koji koristi skupina višeg statusa u takvim situacijama naziva se superstrat, a jezik skupine nižeg statusa naziva se supstrat. Kako pidžini nastaju kao sredstvo komunikacije među govornicima različitih jezika, tipološka obilježja supstrata koja preuzimaju često su zastupljena u više jezika različitih porodica i ti jezici utječu na strukturu pidžina. No, budući da njihovi govornici govore i pidžin, utjecaj može biti i obrnut, pidžin može utjecati na razvitak materinskog jezika ljudi koji se služe pidžinom.

Primjerice, na Novoj Gvineji, papuanski i austronezijski jezici imaju

istovjetne sintaktičke strukture onima koje se pronalaze i u *tok pisinu*, pidžinu s Nove Gvineje.

Važno je spomenuti da se pidžini, iako su znatno drukčiji od ostalih jezika, zapravo razlikuju u nekim obilježjima, a ne u vrsti. To su pravi jezici sa strukturom i ostalim značajkama drugih jezika (Trudgill, 2000: 209). Teško ih je naučiti, ali ipak lakše nego druge jezike (posebno za govornike jezika koji su dominantni u stvaranju pidžina). Dakle, pidžini nisu, kao što se često misli, opasne mješavine niti su „loši“, „manje vrijedni“ ili „iskvareni“ oblici jezika od kojih nastaju.

Potrebno je izbjegavati stereotip vezan uz pidžin jezik, koji je započeo generacijom dječjih stripova i filmova unazad mnogo godina. Izraz *Ja Tarzan, ti Jane* daleko je od stvarnosti. Pidžin jezik nije slomljen jezik, niti je rezultat dječjeg govora, lijenosti, pokvarenosti, primitivnog misaonog procesa ili mentalne zaostalosti. Upravo suprotno: pidžin jezici su očigledno kreativno prilagođavanje prirodnoga jezika, s vlastitom strukturom i pravilima. Dokaz su temeljnog procesa lingvističke promjene, kako jezici stupaju u međusobni kontakt, stvarajući nove inačice čije se strukture i upotreba sužavaju i proširuju. Pružaju jasan dokaz nastanka jezika te kako ga društvo oblikuje za vlastite potrebe prilagođavanjem ljudi novim društvenim okolnostima.

Kao primjer može poslužiti pidžin s britanskih Solomonskih otoka, poznatiji kao *Neo-Solomonic* (eng.), koji se često koristi kao lingua franca na Solomonskim otocima:

(1) *Mifɛlə i-go go lɔŋ solwater, lokautim fiš, nau win i-kam. Nau*

*mifɛlə i- go ələbaut lɔŋ kinú, nau bigfɛlə win i-kam
nau, mifɛlə i-fafasi ələbautə, rɔtuməs.*

„We kept going on the sea, hunting for fish, and a wind arose. Now we were going in canoes, and an immense wind arose, and we were then thrown around and were moving very fast.“

(„Išli smo u more, lovili ribu i zapuhao je vjetar. Sada smo išli u kanuima sada je zapuhao jak vjetar i bacao nas je i kretali smo se jako brzo“)

Ukoliko se taj jezik promatra kao oblik engleskoga jezika, on je zaista neobičan. Govorniku engleskoga jezika bilo bi teško razumjeti taj jezik, naročito ako ga samo čuje, a ne i pročita. Promatramo li to kao pokušaj učenja engleskog jezika, onda je to uistinu neuspješan pokušaj. No to jest pokušaj učenja stranog jezika, ali ne engleskoga, već somalskog pidžina. Gramatika i rječnik tog jezika, iako u mnogočemu slični engleskom, ipak se i razlikuju. Jezik ima vlastita gramatička pravila i riječi. Na primjer, *kaikai*, solomonska riječ za pojmove 'hrana' i 'jesti' , nije engleska riječ, a potreba razlikovanja prijelaznih i neprijelaznih glagola nije gramatičko pravilo engleskog jezika.

2.4. Rasprostranjenost pidžina

Većina poznatijih pidžina na svijetu nastali su zbog putovanja europskih trgovaca i kolonizatora. Temelje se na jezicima poput

engleskog, francuskog i portugalskog, jezicima čiji su govornici poznati kao moreplovci, kolonizatori i trgovci, a nastali su na glavnim prometnim i trgovačkim putovima. Pidžini koji se temelje na engleskom najčešći su u Sjevernoj Americi, na oba kraja trgovine robljem u Africi i na Karibima, na Novom Zelandu i u Kini. Još uvijek se mogu pronaći u Australiji, Zapadnoj Africi, Solomonskim otocima i na Novoj Gvineji, gdje se pidžin engleski u lingvističkim krugovima često naziva *tok pisinom*. Ipak, nisu svi pidžini nastali na taj način. *Kituba*, koji je nastao od *kikonga*, bantu jezika, pidžin je koji se koristi u zapadnom Kongu i susjednim područjima. *Fanagalo*, koji se temelji na *zulu* jeziku, pidžin je koji se govori u Južnoj Africi i susjednim zemljama, posebno u rudnicima. Postoji i nekolicina autohtonih pidžina u Africi (Trudgill, 2000: 210).

3. Kreolski jezici

Kreolski je pidžin jezik koji je postao materinski jezik zajednice, dakle, koji ima svoje izvorne govornike (Crystal, 2002: 338). To je odredba koja naglašava da su pidžin i kreolski dvije razine u jedinstvenom procesu lingvističkog razvoja. Kao prvo, unutar zajednice veliki broj ljudi počinje koristiti *pidžin* jezik kao osnovno sredstvo komunikacije. Kao posljedica toga, njihova djeca slušaju taj jezik češće nego ostale, stoga taj jezik postupno zauzima položaj njihovog materinskog jezika. Unutar generacije ili dvije, učvršćuje se i proširuje upotreba materinskog jezika. Rezultat je toga kreolski jezik ili „kreolizirani“ jezik.

Izraz *kreol* potječe od portugalske riječi *crioulo* i prvotno je označavala osobu europskog podrijetla koja se rodila i odrasla na kolonijalnom području. Kasnije se počela povezivati s ljudima koji su bili starosjedioci

na tim područjima, a zatim uz jezik kojim su govorili (Crystal, 2002: 338). Kreolski se jezici danas klasificiraju prema tome jesu li temeljeni na engleskom, francuskom jeziku – premda genetska veza kreolskog jezika s dominantnim lingvističkim pretkom nikada nije izravna, zbog toga što kreolski jezik može istaknuti utjecaj nekoliko kontaktnih jezika u svojim glasovima, rječniku i strukturi.

3.1. Kreolizacija

Kreolizacija je pojam koji označuje prijelaz pidžina u kreolski jezik. Prijelaz pidžin jezika u kreolski uključuje veliko proširenje u dostupnim strukturnim lingvističkim izvorima – osobito u rječniku, gramatici i stilu, koji se moraju prilagođavati svakodnevnim zahtjevima utemeljenog materinskog jezika govornika (Trudgill, 2000: 210). Postoji značajna promjena u sveobuhvatnom uzorku jezične upotrebe koji je moguće naći u zajednici. Pidžin jezici su po svojoj prirodi pomoćni jezici, koji se uče zajedno s kolokvijalnim jezicima koji su mnogo više strukturno razvijeni i u upotrebi. Kreolski su, u suprotnosti, kolokvijalni jezici sami po sebi. *Tok pisin* vjerojatno je najrašireniji pidžin koji se razvio iz engleskog. Ima status službenog jezika u Papui Novoj Gvineji te se koristi na radiju, u novinama i u školama. Trenutačno prolazi kroz postupak značajne kreolizacije (Trudgill, 2000: 210). U jezično raznolikim društvima gdje se pidžin koristi kao lingua franca, djeca ga mogu usvojiti kao svoj materinski jezik, posebno ako roditelji komuniciraju služeći se pidžinom. U takvim će slučajevima jezik ponovno dobiti sve osobine pravog nepidžina. Kada odrasli izvorni govornici govore pidžin, on će, u usporedbi s prvotnim pidžinom, imati proširen rječnik, širi raspon sintaktičkih mogućnosti te veći stilski repertoar. Također će se primjenjivati u svim društvenim situacijama. To znači da će se

redukcija, koja se događa za vrijeme pidžinizacije, nadoknaditi, ali pojednostavnjivanje i miješanje ostaje. Pojednostavnjivanje se koristi kao stručni pojam, a ne kao pojam o vrijednosti jezika. Kreolski jezici nisu u intelektualnom smislu jednostavniji od jezika iz kojih su nastali. Samo su pravilniji i manje redundantni. Proces u kojem se redukcija „ispravlja“ proširivanjem poznat je kao kreolizacija te je jedan od najzanimljivijih postupaka jezične promjene. Kada se razvije kreolski jezik, to se uglavnom događa nauštrb drugih jezika koji se govore na tom području.

3.2. Dekreolizacija

Standardni jezik ima položaj koji proizlazi iz društvenog statusa, odgoja i obrazovanja i bogatstva; kreolski nema taj položaj, njegov se korijen nalazi u povijesti pokornosti i ropstva. Govornicima kreolskoga nemoguće je izbjeći pritisak koji nameće promjenu govora u smjeru standarda – proces poznat kao dekreolizacija. Kreolski se jezik dekreolizira usvajanjem leksika i gramatičkih obilježja nekreolskog jezika. Osim dekreolizacije kao izvane motivirane promjene (jezični kontakt) ne treba zanemariti ni važnost unutarjezično motiviranih promjena kreolskog jezika koje ga mogu tipološki približavati ili udaljavati od nekreolskih jezika. Jedna od posljedica toga je pojava kontinuuma nekoliko inačica kreolskoga govora, na različitim lingvističkim „udaljenostima“ od standarda – što se naziva „postkreolski kontinuum“. Druga posljedica toga jest agresivna reakcija uperena protiv standardnog jezika od strane kreolskih govornika, koji nameću superiorni status kreolskoga kao i potrebu da se prepozna etnički identitet njihove zajednice. Takva reakcija može dovesti do značajne promjene u govornim navikama, kako se govornici usredotočuju na ono što smatraju „čistim“ oblikom kreolskoga – proces poznat kao hiperkreolizacija. Cjelokupni pokret, od kreolizacije do

dekreolizacije i hiperkreolizacije, moguće je vidjeti u nedavnoj povijesti afričko-američkog engleskog u SAD-u. Danas, učenje o kreolskim jezicima i pidžin jezicima, na temelju kojih su nastali, privlači značajno zanimanje među lingvistima i socijalnim povjesničarima.

3.3. Polukreolski jezici

Neke strukturne karakteristike kreolskih jezika pokazuju i jezici koji su pretrpjeli samo djelomičnu kreolizaciju, kao i nekreolski jezici koji su u dugom i intenzivnom kontaktu s kreolskim posuđivanjem preuzeli neke elemente tog jezika. Takvi se jezici obično nazivaju polukreolskima. Osim dekreolizacije ili posuđivanja, jezicima se, dakle, status polukreolskoga jezika može dati i zbog toga što su na samom početku svojeg formiranja prošli kroz manje intenzivan stupanj kreolizacije.

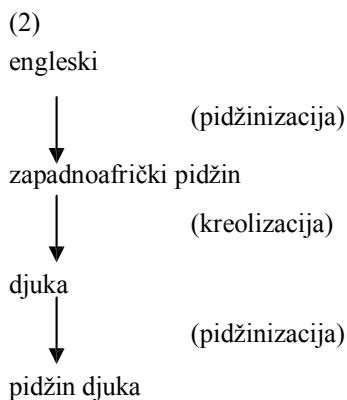
3.4. Kreolski jezici nastali od europskih jezika

Od kreolskih jezika nastalih u Europi – onih koji su nastali od pidžina koji se temelje na europskim jezicima – najpoznatiji su francuski, engleski, portugalski i španjolski kreolski jezici (Trudgill, 2000: 211). Francuski kreolski jezici široko su rasprostranjeni na Karibima i susjednim područjima uključujući Haiti, gdje je haićanski francuski kreolski materinski jezik većine stanovništva, u Francuskoj Gvajani i Sjedinjenim Američkim Državama, gdje afričko-američko stanovništvo u Louisiani govori francuskim kreolskim. Francuski se kreolski jezici koriste još i na otočjima u Indijskom oceanu, posebno na Mauriciusu, Réunionu i Sejšelima. Većina poznatijih engleskih kreolskih jezika govori

se u različitim dijelovima obiju Amerika te su, kao i francuski kreolski, posljedica trgovanja robljem.

Sranan je jedan od „najkonzervativnijih“ engleskih kreolskih jezika, to jest engleski nije previše utjecao na njega te nam daje dobar uvid u to kako su manje izolirani kreolski jezici mogli izgledati u ranijim fazama razvoja

U unutrašnjosti Surinama postoje drugi engleski kreolski jezici, a govornici tih jezika uglavnom su potomci robova koji su odbjegli i koji su uspjeli umaknuti u prašume. Najpoznatiji je od tih jezika, koje govornici *sranana* ne mogu razumjeti, *djuka*. On se rabi kao lingua franca u pidžiniziranom obliku u skupinama američkih Indijanaca koji žive u tom području. Taj zadnji oblik jezika vjerojatno ima ovakvu povijest:

Ni *sranan* ni *djuka* nisu kontroverzni jezici, socijalno ni jezično gledajući. Preoblikovani su tako da postanu kreolski jezici te jezici koji su drukčiji od engleskog: pomoću navedenog primjera teško bi se moglo dokazati da je *sranan* vrsta engleskog. Međusobno razumijevanje govornika *sranana* i engleskog gotovo da i ne postoji. Što se tiče društvenih prilika, nema razloga *sranan* nazivati vrstom engleskog. Nizozemski je službeni jezik u Surinamu, a sam engleski ne rabi se često.

3.5. Genetska klasifikacija kreolskih jezika

Iako kreolske jezike više, bar u znanosti, ne smatraju manje vrijednim i iskrivljenim dijalektima jezika čiju su leksičku osnovu naslijedili, velik dio jezikoslovaca smatra kako su kreolski jezici genetski vezani za svoje leksifikatore. Thomason i Kaufman (1988) iznose teoriju po kojoj kreolski jezici ne mogu biti u genetskoj vezi ni s jednim od jezika koji su sudjelovali u njihovom stvaranju pa tako ni sa samim superstratom.

Dakle, ne postavlja se pitanje „je li moguće da neki jezik nema više roditelja“, nego „je li moguće da jezik uopće nema pravog pretka“.

Genetska veza podrazumijeva normalan, neprekinuti prijenos jezika s koljena na koljeno, što znači da svaki jezik ima jednoga roditelja. U slučaju kreolskih jezika takvog kontinuiranog prijenosa jezika nije bilo i genetska je veza prekinuta, ustupivši mjesto oblikovanju jedne sasvim nove gramatike na osnovi više jezika. To se odnosi i na kreolske jezike koji su nastali u vrlo kratkom razdoblju, možda unutar samo jednog naraštaja dok se još nije formirala značajna bilingvalna zajednica, kao i na kreolske jezike koji su se razvijali u dugom i postupnom procesu kreolizacije. Kreolski jezici nisu, prema takvoj teoriji, dijalekti svojih leksifikatora, pa tako, na primjer, kreolski jezici leksički vezani uz neki od romanskih jezika nisu još jedna generacija romanskih jezika.

Drugačije stajalište iznosi S. S. Mufwene (2002) prema kojima su kontakt i konkurencija različitih sustava sveprisutne pojave u jezičnoj djelatnosti, uključujući i proces »normalnog« usvajanja jezika u kojem je svaki pojedinac aktivan, kreativan sudionik tog procesa, što bi značilo da uvijek iznova dolazi do različitih procesa restrukturiranja i stvaranja nikada identičnih idiolekata. Zato se svaki jezični kontakt zapravo temelji na kontaktima idiolekata, unutar višejezičnih ali i jednojezičnih zajednica, pa su stoga svi jezici na neki

način miješani, svaki je jezik svojevrsni hibrid.

4. Esekerski govor

Njemački dijalekt grada Osijeka nazvan je *Essekerisch* ili *die essekerische Mundart*. Naziv je dobio prema njemačkom toponimu za Osijek, koji se u standardnom jeziku piše *Esseg* a izgovara [essek] (Petrović, 2008: 3). Njemu u razgovornom osječkom njemačkom jeziku i u esekerskom dijalektu odgovara *Essek*. U esekerskim tekstovima javlja se čas s jednim čak s udvojenim *ss* što s obzirom na fonetski karakter hrvatskoga grafičkog sustava ne predstavlja smetnju za pravilan izgovor.

4.1. Nastanak

Esekerski dijalekt nastao je od više bavarsko-austrijskih dijalekata (veliki utjecaj na esekerski govor imao je bečki dijalekt, o čemu svjedoče brojne posuđenice koje su u esekerskom govoru doživjele izvjesne fonološke promjene) te elemenata hrvatskog, srpskog i mađarskog (Petrović, 1996: 107). Do kraja Drugog svjetskog rata bio je čvrsto ukorijenjen kao jezik sporazumijevanja nižih društvenih slojeva njemačkog dijela stanovništva Osijeka, iako je hrvatski od 1918. godine bio jedini nastavni jezik u školama. Nakon završetka rata njemačko se stanovništvo zbog progona i političkih razloga drastično smanjio pa više nisu postojali preduvjeti za opstanak esekerskog dijalekta. Danas se može naći samo mali broj Esekera koji bez teškoća govore tim dijalektom. Služio je kao sredstvo sporazumijevanja pretežno nižih slojeva osječkog stanovništva, dok su pripadnici višega građanskog staleža u usmenoj komunikaciji rabili razgovorni njemački jezik. Svoje narječje Esekeri zovu *esekeriš*. Taj je idiom imao posredničku ulogu među pripadnicima različitih etničkih zajednica, stoga bi se mogao nazvati *pidgin essekerisch* zbog njegova jedinstvena položaja na hrvatskom jezičnom atlasu (Kuna, 2007: 115).

I govornici iz 30-ih godina 19. stoljeća i današnji Esekeri govore svojim dijalektom onako kako znaju, svako po svome. Ta se činjenica može obrazložiti sljedećim: za vrijeme austrijskog vladanja na tim prostorima, njemački je jezik bio značajno zastupljen u Osijeku. Njime su bili prisiljeni služiti se i pripadnici ostalih narodnosti. Oni su pritom pravili razne pogreške koje su bile pod utjecajem materinskoga jezika (hrvatski, mađarski, srpski) i nedovoljnim poznavanjem njemačkog.

Iako je višejezičnost u Osijeku onoga vremena bila normalna pojava i bio je veliki broj ljudi koji su se mogli sporazumjeti na dva i više jezika, čini se da je postojao mali broj govornika koji su mogli držati sustave jezika kojima su se služili posve odvojeno. Zbog toga je i dolazilo do miješanja.

4.2. Korpus esekerskog dijalekta

Prvi tekstovi na esekerskom dijalektu djelo su osječkog publicista Luje Pleina koji je u razdoblju od 1929-1938. objavio pet sveščica pod naslovom *Die essekerische Sprachart*. Osim njega, tekstove su pisali i novinari Vladimir Hafner u satiričnim tjednicijma Kornjača i Krokodil 1937. godine i Ernest Dirnbach (Ulična prislušivanja fetera Franje) u Hrvatskom listu 1940. godine. Zahvaljujući njima sačuvani su tragovi tog dijalekta kakav se mogao čuti na osječkim ulicama onog vremena, naročito u perifernim dijelovima grada. Kao što je već rečeno, u Hrvatskoj je tada hrvatski jezik bio službeni, na njemu se odvijala nastava, a njemački je bio zastupljen u obrazovanju kao strani jezik. Unatoč tome, esekerski je govor živio i dalje i može se pretpostaviti je kako bi i danas funkcioniralo da nije bilo Drugog svjetskog rata i tragičnih posljedica za njemačko stanovništvo na tim prostorima. Zbog toga je danas broj govornika esekerskog vrlo mali. Stoga će esekerski govor uskoro nestati jer su svi njegovi govornici starije životne dobi.

Bitno obilježje tekstova objavljenih na esekerskom dijalektu čini hrvatska ortografija zbog čega su takvi tekstovi nečitljivi izvornom njemačkom govorniku. Njenu uporabu među stanovnicima osječke periferije Plein smatra prirodnom posljedicom njihova nepoznavanja njemačke ortografije jer se u školama učio samo hrvatski jezik.

4.3. Leksičko posuđivanje u esekerskom dijalektu

Pri leksičkom posuđivanju dolazi do posuđivanja leksičkih jedinica za sadržaje za koje govorniku u određenom trenutku ponestane njemačka riječ jer ili ona ili ne postoji ili je govornik ne upotrijebi jer mu se hrvatska riječ prva nametnula.

Leksičko se posuđivanje ostvaruje na tri načina:

- a) Posuđena jezička jedinica, riječ ili grupa riječi ne prilagođuje se sistemu njemačkog jezika. Ukoliko je to imenica, Eseker joj samo doda član. Glagol je većinom u infinitivu. Rijetki su slučajevi kad je posuđeni element samo dio hrvatske leksičke

jedinice u vidu skupine riječi. Eseker ga tada udružuje s njemačkim elementom.

Primjerice:

(3)

hrvatski jezik	esekerski govor	standardni njemački jezik
<i>oduvijek</i>	<i>fun ima</i>	<i>seit je</i>
<i>za sto godina</i>	<i>fun hundet joa</i>	<i>in hundert jahren</i>

- b) Govornik potpuno ili djelomično prilagođuje posuđenu leksičku jeidnicu sistemu jezika primaoca, dodajući joj njemačke fleksivne morfeme. Primjerice, od glagola peglati tvori particip perfekta kpeglt, od imenice nogomet tvori tvori, za hrvatski jezik neobičan, glagol *nogometat* koji zatim upotrebljava u sprezi s pomoćnim glagolom *tun* - *nogometat tun* što znači *igrati nogomet*.

4.4.Semantičko posuđivanje u esekerskom dijalektu

Kada je riječ o semantičkom posuđivanju, govornik dodaje postojećoj njemačkoj riječi značenje semantički opsežnijeg hrvatskog ekvivalenta. Tako, primjerice, za esekersku riječ *cimlih* posuđuje od višeznačne hrvatske riječi *prilično* sa značenjem 'dosta, znatno' i 'znatan broj' baš to drugo značenje, pa *cimlih* i *prilično* postaju prave istovrijednice.

4.5. Promjene na razini rečenice

Kada je riječ o promjenama na razini rečenice po kojima se esekerski razlikuje od standardnog njemačkog jezika, treba spomenuti poredak rečeničnih sastavnica u glavnoj i zavisnoj rečenici te uvodni element zavisne rečenice.

Red riječi u glavnoj rečenici često se slaže s redom riječi u hrvatskoj rečenici. Rečenice s takvim redosljedom mogu se smatrati doslovno prevedenim rečenicama i predstavljaju narušavanje norme standardnog njemačkog jezika. To poglavito vrijedi za položaj modalnoga glagola koji bi u njemačkom jeziku trebao stajati na kraju rečenice. Esekerski ga govornik stavlja odmah iza pomoćnoga glagola.

(4) *Er hot kenan fil fatrogn.*

'On je mogao mnogo podnijeti.'

Pomoćni glagol zavisne rečenice često stoji na drugom mjestu umjesto na kraju rečenice, a modalni glagol ispred, umjesto iza infinitiva glavnoga glagola.

Primjerice:

(5) *Oli jega hom sih ksomlt unt hom cukšaut, vas vead pasian.*

'Svi lovci su se okupili i gledali što će se dogoditi.'

Pod utjecajem hrvatskoga jezika, Esekeri upotrebljavaju uvodne elemente kakvi u standardnom njemačkom ili ne postoje ili se upotrebljavaju u nekom drugom značenju, primjerice *ols tas* umjesto *ols op* u značenju *kao da*, a neke uvedene atributne rečenice koje također predstavljaju doslovan prijevod hrvatskih istovrijednica u njemačkom je moguće izraziti samo pomoću infinitivne konstrukcije.

(6) *Hajte sajn oli lajt jen tog šen onkcoun, ols tas a jedn tog sundok is unst misn net orbajtn.*

'Danas su svi ljudi svakoga dana lijepo obučeni, kao da je svaki dan nedjelja i kao da ne moraju ništa raditi.'

5. Zaključak

Kontaktne su jezici nastali u situacijama kada u dodir dođu dvije zajednice koje govore različitim jezicima, a imaju potrebu komunicirati. Ovisno o tome imaju li izvornih govornika ili ne, odnosno uči li neka generacija taj jezik kao materinski ili ne, dijele se na pidžin jezike i kreolske jezike.

Pidžin jezici jesu oni koji služe samo za najnužniju komunikaciju u specifičnim situacijama i koji je svim članovima jezične zajednice, koja ga koristi, zapravo strani jezik. Pidžin jezici nastaju: u području trgovine, ako skupine ljudi koji govore različitim jezicima bivaju dovedene u okolinu u kojoj moraju komunicirati, u slučajevima kada jedna skupina ljudi biva porobljena od druge koja govori drugim jezikom. Pidžin jezici nemaju izvornih govornika.

Kreolski su jezici oni koji vremenom dobivaju izvorne govornike, oni se uče kao materinski jezici. Kreolizacija je pojam koji označuje prijelaz pidžina u kreolski jezik. Dekreolizacija je promjena govora u smjeru standarda. Od kreolskih jezika nastalih u Europi, to onih koji su nastali od pidžina koji se temelje na europskim jezicima – najpoznatiji su francuski, engleski, portugalski i španjolski kreolski jezici

Potrebno je izbjegavati stereotipe vezane za kontaktne jezike. Oni nisu „izlomljeni“ jezici, manje vrijedni. Naprotiv, oni su rezultat stvaralačke prilagodbe prirodnih jezika, dokaz su temeljnog procesa lingvističke promjene, kako jezici stupaju u međusobni kontakt, stvarajući nove inačice čije se strukture i upotreba sužavaju i proširuju. Pružaju jasan dokaz nastanka jezika te kako ga društvo oblikuje za vlastite potrebe prilagođavanjem ljudi novim društvenim okolnostima.

Esekerski govor svojevrsni je pidžin nastao na području grada Osijeka miješanjem dijalektnih elemenata njemačkoga te hrvatskoga, srpskog i mađarskog u 19. stoljeću. Služio je kao sredstvo komunikacije nižih društvenih slojeva uglavnom dijela njemačkog, ali i nenjemačkog stanovništva Osijeka. Broj govornika osjetno se smanjio nakon Drugoga svjetskog rata. Danas se govornici toga idioma nalaze u tragovima te se nalazi pred izumiranjem.

6. Literatura

1. Crystal, David 2002. *The Cambridge encyclopedia of language*, Cambridge University Press, Cambridge.
2. Kuna, Branko 2007. „Pidgin essekerisch ili jezično blago s Drave : Theo Binder : Njemačke posuđenice u hrvatskom govoru Osijeka“, *Republika*, br. 3, str. 114–117.
3. Matasović, Ranko 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku*, Matica hrvatska, Zagreb.
4. Matasović, Ranko 2005. *Jezična raznolikost svijeta: podrijetlo, razvitak*, Algoritam, Zagreb.
5. Mufwene, Salikoko 2002. *Competition and selection in language evolution*, University of Chicago, Chichago.
6. Petrović, Velimir 1996. „Die Essekerische Sprechart – dojmljiv odraz osječke stvarnosti“, u: *Književni Osijek*, (Književnost u Osijeku i o Osijeku od početaka do danas, studije i eseji), Pedagoški fakultet, Osijek, str. 107–120.
7. Petrović, Velimir 2008. *Esekerski rječnik = Essekerisches Woerterbuch*, FF press, Zagreb.
8. Thomason, Sarah G./ Kaufman, Terrence 1988. *Language contact, creolization, and genetic linguistics*, University of California Press, Berkeley.
9. Trudgill, Peter 2000. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*, Penguin Books.

Kazalo

Sažetak.....	1
1. Uvod.....	2
2. Pidžin jezici.....	3
2.1.Pidžinizacija.....	3
2.2.Nastanak pidžina.....	4
2.3.Razvoj pidžina.....	5
2.4.Rasprostranjenost pidžina.....	8
3. Kreolski jezici.....	9
3.1.Kreolizacija.....	10
3.2. Dekreolizacija.....	11
3.3. Polukreolski jezici.....	12
3.4. Kreolski jezici nastali od europskih jezika.....	12
3.5. Genetska klasifikacija kreolskih jezika.....	14
4. Esekerski dijalekt.....	15
4.1. Nastanak.....	15
4.2. Korpus esekerskog dijalekta.....	16
4.3. Leksičko posuđivanje u esekerskom dijalektu.....	16
4.4. Semantičko posuđivanje u esekerskom dijalektu.....	17
4.5. Promjene na razini rečenice.....	17
5. Zaključak.....	19
6. Literatura.....	20